

Людмила
ЛЕМЄШЕВА

СТРИБОК У СВОБОДУ

(Московські фестивалі
як дзеркало пострадянського суспільства)

...Це нагадувало захват першого кохання, а, зрештою, стало просто спалахом останньої пристрасті. Мені важко уявити, щоб наше суспільство змогло ще раз пережити щось подібне у недалекому майбутньому. Для цього треба знову років так із сімдесят тримати його замкненим, дозволяючи йому прогулюватися лише на короткому налігачі. А потім несподівано відпустити на волю...

Золота мить історії. Таким і був - у загальному контексті - перший "перебудовний", але п'ятнадцятий за рахунком, Московський міжнародний фестиваль, що відбувся 1987 року. Здавалося, весь світ з дитячою довірою рвонувся нам назустріч - познайомитися, зрозуміти, полюбити, наснажитися енергією нашого варварського нещастя і щастя.

До Москви злетілися з інших галактик суперзірки: Фелліні, Джульєтта Мазіна, Роберто де Ніро (голова журі), Стенлі Креймер, Жерар Депардьє, Анастасія Кінські, Марчелло Мастоїані, Ванесса Редгрейв, Мілош Форман, Джузеппе де Сантіс... Які імена!

Висунувся на світ Божий із багаторічного підпілля наш андеграунд і оздобив холи, стіни та східці Будинку кіно своїми містичними, еротичними та інтелектуально-шизофренічними фантазіями.

Здивований Захід дивився "невідоме радянське кіно", зняте із запорошених полиць Держфільмофонду. Залишався там у самотині тільки "Комісар" Олександра Аскольдова, але і його під тиском "світової громадської думки" показали у ті дні. На сенсаційній пресконференції, що її дав режисер, який двадцять років нічого не знімав, західні кореспонденти сиділи просто на підлозі, а деякі навіть висіли на люстрі.

Вирішувалась не доля кіно і навіть не доля нашого суспільства - вирішувалась доля світу. Інтуїтивно всі це відчували, а тому нібито професійні дискусії неодмінно виходили на нечуваний навіть для російської та радянської традиції рівень "глобалки". Хотілося вирішити все відразу. Та, головне, нарешті "по правді", за останньою істиною.

А вечорами ПРОК - професійний клуб кінематографістів - дарував гостям щось най-най... Для серйозних меломанів - осяйного Володимира Співакова з "Віртуозами Москви" та хор Московської патріархії. Це тепер ми звикли до людей у чорних рясах навіть на телеекрані, а тоді вони з'явилися в Будинку кіно вперше і так дивно та хвилююче було слухати їхні "алілуйя" у тих гріховних стінах.

У залі за одним столом сиділи всесвітньовідомий письменник Габріель Маркес, митрополит Питирим та фізик, академік Євген Веліхов. Таке привселюдне братання церкви та науки виглядало як символ запаморочливих змін у нашій суспільній свідомості.

Два вечори стіни Будинку кіно струшували наймодніші рок-групи та їхні шанувальники в екзотичному оперенні. Було дозволено пити та палити просто в залі, входити та виходити, коли заманеться, кричати, свистіти й танцювати у проходах. Нечуваний ступінь свободи! Це негайно помітили й сусіди по вулиці: наступного дня в Мосраду полетіли доноси.

Після концертів відкрилась дискотека, де танцювали й щасливі "шістдесятники", дочекавшись свого часу, скажімо, драматург Віктор Мережко і критик Алла Гербер. Пластика їхня, звичайно, поступалася юним, але ентузіазм та блиск очей...

Все це, на жаль, ніколи не повториться. Тому що вже ХУІ фестиваль був інакшим. Багатшим, респектабельнішим та... старшим на два роки, більш тривіальним, чи що... Дія частково перемістилася у величезний, щойно відбудований та не дуже затишний Кіноцентр, у зв'язку з чим таке знайоме нам інформаційне безладдя збільшилося, викликаючи острах у зарубіжних гостей.

Все було начебто те саме, та невловимо - не те. Скажімо, для вечора серйозної музики організатори, зробивши героїчне зусилля, замовили навіть стенди, де під склом лежали хрести, ікони та кандильниці унікальної художньої вартості, висіли, як у Грановитій палаті, ризи, а на сходових майданчиках продавали - подешевше - хрестики, Євангелія та ікони ширвжиткового зразка.

Але на сцені вже не було виконавців суперкласу, у залі вже не сидів Маркес, ніхто ні з ким не брався, та й, на жаль, крісла частково залишалися порожніми...

Натомість на зустріч із сатириками - Жванецьким, Горіним, Аркановим та іншими - злетівся не лише весь столичний бомонд разом із народними депутатами, а й зірки тіньового бізнесу, нічного, а то й просто кримінального світу. Особливо вражали довгоногі московські красуні з сочинською за смагою, яку подекуди прикривали клапті фірмового одягу. Уся ця строката масовка нервово роїлася по всіх поверхах, витанцьовувала, пила та їла, сміялася та базікала, а потім, о другій-третій годині ночі роз'їжджалася на таксі, яке ще всім було доступне. Йшла велика престижна "тусовка", яка через два дні скінчилася скандалом і ПРОК довелося достроково закрити.

Більше він уже не відкривався, бо на ХУІІ кінофестивалі ніяких жанрових вечорів уже ніхто не влаштовував, у Кіноцентрі хазяйнували приватні комерційні фірми та загинали неймовірні ціни за кожне тістечко з чаєм (ми тоді ще не знали, які ціни нас чекають). Але презентації, прес-конференції та зустрічі із зарубіжними гостями все ще супроводжувалися "а ля фуршетами", де гості вправно спустошували столи "у передчутті громадянської війни" та прийдешнього голоду, яким уже почали лякати.

... Як швидко ми видихаємося, як легко переходимо від ентузіазму до млявості та байдужості. Махнути на все рукою та послати всіх подалі... Тривале внутрішнє зусилля нас лякає, культура, що потребує самодисципліни та постійного тренажу, стомлює, бо не вистачає звички...

Це стосується і культури проведення фестивалів. Немає напрацьованих форм, які б ріднили Московський фестиваль із цивілізованим світом, з одного боку, а з іншого - допомагали б зберегти власне обличчя. Тільки-но стала спадати святкова енергія чергової революції та наблизився постперебудовний синдром, великий кіносвіт почав втрачати інтерес до Московського фестивалю. Знову впав рівень конкурсної програми (якщо на ХУ Московському кінофестивалі головний приз отримав фільм "Інтер'ю" Фелліні, то вже на на-

ступному - "Викрадачі мила" Мауріціо Никетті - елегантна комедія і не більше).

На піонерський девіз ХУІІ фестивалю "Салют акторам світу!" (журі очолював Олег Янковський) із зірок відгукнулася, здається, лише Софі Лорен, яка забажала показати синові загадкову Росію. Як дотепно говорили московські сноби, наша доля - перший сорт третього світу і третій сорт першого, що, проте, справедливо лише щодо конкурсу.

Ці чотири фестивалі - ніде правди діти - стали лікнепом: на позаконкурсних та ретроспективних переглядах можна було побачити практично всі шедеври сучасного кінематографа. Адже що для західного гостя провінція (бо все тут, особливо сервіс, гірше за якість), те для росіян - Європа...

Ось і на вісімнадцятому московському форумі було що подивитись. Він міг зовсім не відбутися, але героїчно відбувся. Щоправда, у місті його майже не було помітно: не майоріли прапори та транспаранти, міліція не охороняла підходи до Кіноцентру та готелю "Росія", у касах вільно можна було придбати квитки на будь-який сеанс. Кількість прийомів значно зменшилась і вони стали менш доступними. У повітрі остаточно запахло великими грошима та повною злиденністю водночас.

Проте це не заважало серйозним розмовам. Три дні у Будинку кінематографістів проходив Євро-

пейський круглий стіл "Масова культура та культурна індустрія у країнах перехідного періоду". Щоправда, як скаржився критик та культуролог Кирил Разлогов, дискусія точилася мляво. Очевидно, стурбованість американською культурною експансією не збуджує по-справжньому наші емоційні центри та нервові клітини, бо що вже тут списи ламати: держава або підтримує національну культуру (масову також) і вона напрацює своєю ходою нові міфи або, без підтримки, вимре, як динозаври.

Поки цього не сталося, я поспішала дивитися європейські і колишні радянські фільми.

Подією стала прем'єра (друга після Канн) нової стрічки Віма Вендерса "Так далеко, так близько", на яку не тільки прилетів сам славнозвісний режисер з юною дружиною, але й, як колись, зібрався весь "бомонд" - від Євгенія Євтушенка, який щойно повернувся на батьківщину, до згадуваного отця Питирима.

Фільм вимагає від глядача добре тренованих мізків. Усе найбільш ніжне та своєрідне у ньому, мені здалося, було вже знайдене в "Небі над Берліном", чий герої - невидимі добрі ангели - продовжують у новій стрічці свої земні пригоди. І до чого ж приємно було, іноді нічого не розуміючи, просто провести в їхньому світлому товаристві цілих три години...

Скромнішою була прем'єра "Полювання на метеликів", яку

Роберт де Ніро.

Федеріко Фелліні та Джульєтта Мазіна
на ХV Московському МКФ.

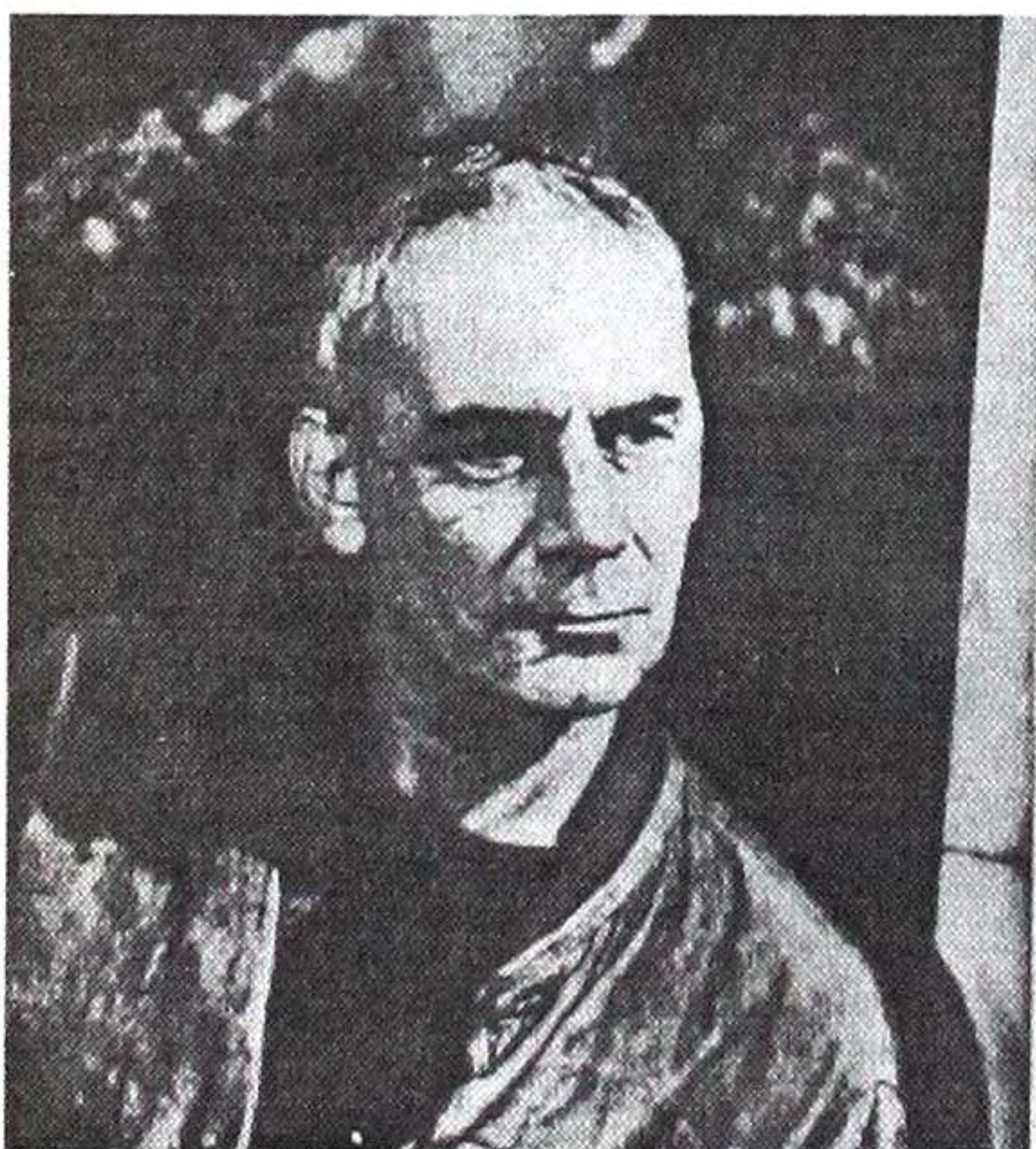

Анастасія Кінскі.

Ванесса Редгрейв.

Джан Марія Волонте.

створив у Франції Отар Іоселіані. Знайомий чеховський сюжет - згадання та розорення життя у старовинному замку, прихід нових господарів - виконаний ніби всупереч чеховській театральній традиції: без російського надриву та сантиментів, без гучногоголосих декларацій та мрійного марення. Все просто, легко і якимось граціозно, коли йдеться про старе покоління. І також просто, буденно і діловито, але без найменшої граціозності, - коли йде мова про нових людей. Безшумні метелики, безшумне і зовсім не драматичне полювання на них. Так, лише пилки, що залишаться на пальцях...

Несподіваний для себе фільм запропонувала на конкурс Віра Хитилова, найбільш витончений чеський режисер. Герой її "Спадщини" до болю знайомий: раптово розбагатілий сучасник за умов "демократичних свобод". Аж ніяк не мерзотник, але життєрадісний і навіть зовні привабливий хам, відпущений тимчасово на волю.

У двох позаконкурсних програмах "Панорама" та "8 1/2" можна було побачити першокласні фільми на будь-який смак - від вишукано стилізованого "Орlando" англійки Сам Поттер до гранично відвертих у своїх еротичних стражданнях та пристрастях "Диких ночей" француза Сіріла Коллара (режисер помер від СНІДу за кілька днів до прем'єри свого фільму-сповіді).

Україна була представлена в інформаційній програмі фільмами "Фучжоу" Михайла Ілленка та "Про шалену любов, снайпера і космонавта" Дмитра Томашпольського. Недоступне навіть для критика російське кіно в конкурсі представляла "Барабаніада" Сергія Овчарова та "Діти чавунних богів" Томаша Тота. Вони порадували зарядом іронії та самоіронії, що рятує як від самовдоволення, так і від відчаю у важку хвилину власної історії.

Але значно менше самоіронії було у колег із журналу "Искусство кино", які запропонували теж надзвичайно цікаву колекцію фільмів під загальною назвою "Пострадянський кінематограф, випробування кризою", супроводжуючи скромну рекламу в кінотеатрі "Москва" такими написами: "Ис-

кусство кино" представляет русский "стеб" - провактивный тип мышления в жанре арт-импровизаций и коммунальной драмы", або "...представляет синефильские тенденции", або "последние достижения экзистенциального поиска"...

А навпроти, біля пам'ятника Маяковському, йшла своя "тусовка". Юні створіння у чорних майках та у шкірі з металом, із написом ДМ - іноді просто на щоці (фанати музичної групи "Дереше mode") - "кайфували" при ясному світлі дня. Галас стояв, як на пташиному острові. Два міліціонери поблажливо посміхалися (о, ліберальні часи!), умовляли головного в комбінезоні кольору хакі кинути цю стоянку та попрямувати до Олександрівського саду ("Ситуація у вас вже виходить з-під контролю").

Коли натовп нарешті рушив по Тверській, зрідка щось скандуючи, я окинула оком "пейзаж після битви": біля ніг великого футуриста валялися цілі та биті пляшки, недопалки, обгортки, постамент де-не-де був залитий спиртним, а то й чимось гіршим. Крапку поставив дядечко з торбинкою, що почав квапливо збирати пляшки.

Отак-от, Володимире Володимировичу, плем'я, звичайно, молоде, але незнайоме... І я згадала, як усе це починалося саме тут, біля цих залізних ніг, - коли юні Вознесенський та Євтушенко кидали у замерлий натовп вірші, які дзвеніли від власної відваги та злості.

Що дивляться ці, сучасні? Тільки вже вочевидь не про "проблеми самоідентифікації", як говорить мікротлумачення до фільмів, які я побачила поблизу: "Присутність" О.Добровольського та "Кульгаві увійдуть першими" М.Каца. Хороші, талановиті роботи, особливо друга, що інтелектуально провокує євангельські тексти.

Погано лише, що в залі сиділо тринадцять глядачів. Ясна річ, експериментальне кіно, експеримент, законна гра кіно з самим собою... Але все ж таки було ніяково.

Ввечері я дивилася тут же - в майже заповненому залі - "Ненудний сад", скандальну картину росіянина, а нині емігранта Віктора

Габріель
Маркес.

Гінзбурга - "про сексуальну революцію у колишньому СРСР" (виробництво Росія -США). На гарній афіші, вміло стилізованій під ікону, була зображена богоматір з червоним німбом, ...що торкає себе за сосок. Несповідимі шляхи твої, Господи.

Одну з героїнь цієї загалом рядової документальної стрічки, гарненьку юну швачку з провінційного російського містечка, запросили працювати фотомоделлю у журналі "Анурей", призначеному для плейбоїв пострадянського розливу. І ось вже вона, пов'язана "синеньким скромним платочком", але абсолютно оголена, позує на тлі православних російських церков. А фотограф просить її постимулювати власні груди, щоб вона виглядала більш спокусливо. А потім дівчинка, як і раніше, голою дає інтерв'ю авторам фільму: "Так, я хочу стати зіркою". Поруч стоїть наречений Петро, надзвичайно збентежений, але намагається бути на рівні моменту: "Я не проти, звичайно, - говорить він з болісним зусиллям, - я людина вільних поглядів, але все ж таки, знаєте... якесь подвійне відчуття..."

"Недовго цьому Петькові залишатися її нареченим", - шепочу я сусідці з жалем та нервовим сміхом. Але все виявилося набагато страшніше. У відповідях на запитання після перегляду, режисер розповів, що гарненької дівчинки вже немає у живих: "Зв'язалася з якимось чоловіком, і чи її викинули з вікна, чи вона сама кинулась... ми точно не знаємо..."

Найбільш вражаюче в цій історії те, що відчуття священного жаху не зачепило і зараз авторів "Неудного саду", які домагаються широкого прокату, а художник, який "протягом двох місяців шукав вирішення афіші", не знищив її власною рукою.

Ось такий відчайдушний "стрибок у свободу". Чи набагато більше ми до неї готові, ніж та провінційна простодушна дівчинка? І чи краще за неї ми захищені?

Ну, а щодо Московського кінофестивалю, то в нього можна було дивитись, як у дзеркало, "Я - Іван, ти - Абрам", - безпристрасно констатує стрічка французів, якій голова журі Клод Лелюш вручив Головний приз.

Москва - Київ.

ДРАМА елегантного періоду

Мартін Скорсезе продовжив свою творчість в кіно драмою елегантного періоду, блискуче адаптувавши іронічний роман Едіт Хартон про звичай й лицемірство представників найвищих прошарків Нью-Йорка 1870-х років. В середовищі, точнісінько такому - надмірно багатому витіюватому і впорядкованому, як вікторіанська Британія, шлюб Даніель Дей-Левіс і Вінона Рідера представляє безперспективність двох родин - багатих і привілейованих. Він і Мішель Пфайфер, його прекрасна і незвичайна кузина - закохані, але вони задихаються в умовах власницьких звичаїв. Постановка є бездоганною і передає невловимі нюанси.

The Times Vision, серпень, 1995.

